

Folketrygden – voksende koloss på leirføtter?

I Rikstrygdeverkets *Tilbakeblikk og utsyn* tales det om en velferdsstat i endring, om brukerperspektiv og sikring av enkeltmenneskets rettigheter i forhold til alle de ordninger som etaten forvalter.

Rikstrygdeverket har nylig distribuert sitt *Tilbakeblikk og utsyn* for 2002 (1). I oversikten er det forbausende lite bekymring over sider ved utviklingen av den moderne velferdsstaten, der folketrygden er en sentral utviklingspådriver.

Mens de økonomiske realitetene i dag er i ferd med å innhente norske kommuner med budsjettunderskudd og tilhørende smertefulle innskrenkninger av tjenestetilbudet, lever sykehusvesenet foreløpig mer beskyttet under sin nye eier staten og tillates ennå til dels store driftsunderskudd (430 millioner for Helse Midt-Norge i inneværende år) (2).

På én sektor er imidlertid samfunnsdebatten og bekymringene nærmest fraværende – folketrygden. Denne grunnsteinen i det moderne velferdssamfunnet er tuftet på solidaritetsideer og behovet for å sikre et minimum for dem som ikke greide å livberge seg ved egen innsats i samfunnet. Ordningen skulle finansieres av arbeidsgivere og arbeidstakere i fellesskap, men til tross for økende avgiftssatser må folketrygden nå i større og større grad reddes ved overføringer fra staten. Denne andelen økte med 17% bare fra 2001 til 2002, og er nå oppe i snart en tredel, eller svimlende 65 milliarder kroner (1)!

Det opplyses videre at utbetalingene fra trygdeetaten økte med nærmere 10% eller om lag 18 milliarder på ett år. Over en million mennesker i Norge har nå sitt hovedutkomme fra folketrygden. Selv politikere som sover sin tornerosesøvn i oljefondets favn, vil trolig etter hvert forstå at denne utviklingen ikke kan fortsette i lang tid uten å true hele vår samfunnsordning.

Inngangsbilletten til trygdeytelsene er som kjent basert på et medisinsk sykdomsbegrep i tillegg til alder. Vi lever lenger enn tidligere, og flere når i dag en høy alder uten alvorlige sykdommer. Men hva er det som skjer parallelt med dette? Jo, reell pensjons-

alder er nede på omkring 60 år, og mens andelen uførepensjonerte i 1967 utgjorde 4% av den yrkesaktive befolkningen, er den mer enn doblet for menn og nesten tredoblet for kvinner.

Til tross for de gjentatte spillene om sykelønnsordningen ser vi den jevne veksten her, og som lege har jeg opp gjennom årene opplevd en utvikling der sykdom er erstattet av plager, banale infeksjoner, disharmoni på arbeidssstedet og i familien som sykmeldingsgrunner. Pasientorganisasjonene vokser og stadig nye livsproblemer blir diagnoser. Også store deler av helsevesenet og farmasøytisk industri har vært klare pådrivere på denne sykelliggjøringen av livsprosjekter. Forebyggende helsearbeid kritiseres straks for sin trussel mot modernitetens individuelle frihetsprosjekt eller beskyldes for å skremme sarte sjeler – dette i en verden der ellers alt er tillatt.

Alt dette kan føre til en tiltakende ansvarsfraskrivelse for mestrings av eget liv. Som filosofen Nina Karin Monsen uttrykker det utvikler velferdsstaten en avhengighet hos oss som gjør personlig og moralsk utvikling og selvstendighet svært vanskelig, og ønsker og lyster forveksles med virkelige behov og mangler (3). I den nye maktutredningen omtales det på den måten at vi går fra å være borgere til brukere med juridisk rett til offentlige ytelser.

En økende bevissthet om retter uten tilsvarende forståelse når det gjelder plikter ser vi også innenfor området med fellesbetegnelsen «omsorg», som i økende grad omdøpes til «tjenester». En sykehjemsplass koster i vår kommune nærmere 600 000 kroner i året, en barnehageplass for en som er under tre år koster reelt 100 000 kroner, mens kostnadene for en alvorlig funksjonshemmet kan komme opp i millioner årlig. Vi vet samtidig at en stor del av omsorgen

fortsatt ytes av pårørende, og dersom denne reduseres i stor grad, vil få et svært etterspørselshopp ekstra. Et spørsmål er jo også om vi ønsker et samfunn der bare fremmede yter oss nøye utmålte tjenester for at vi skal greie tilværelsen. Monsen hevder at den moderne velferdsstaten har skapt en kravmentalitet som helt undergraver menneskers naturlige trang til å hjelpe hverandre.

Forfatteren Edvard Hoem pekte i årets førstemaletale på Vestnes på at også generasjonsfellesskapet er truet av halvgamle egoister som vil avslutte livet i feriekolonier ved Solkysten, på lang avstand fra barnebarn, hjemsted og tradisjoner, og spør om dette er livets største lykke? Ja selv «landsmoderen» Gro Harlem Brundtland ser ut til å planlegge sin alderdom utenfor velferdsparadiset (4).

Samtidig har vi en demografisk endring, med en sterkt fallende andel av befolkningen til å finansiere de kollektive utgiftene. Når stadig færre skal bære de økende fellesbyrdene, vil dette trolig sette solidaritetstanken på betydelig prøve.

Samlet sett burde utviklingstrekk ved den moderne velferdsstaten bekymre langt mer enn den ser ut til å gjøre i dag. Kan det bli slik at folketrygden ved sin uhemmede vokster bærer i seg kimen til sin egen undergang?

Hans-Johan Breidablik
Kommunelegen i Sula
6030 Langevåg

Litteratur

1. Tilbakeblikk og utsyn. Oslo: Rikstrygdeverket, 2002.
2. Helse Midt-Norge. Pressemelding 18.5.2003.
3. Monsen NK. Velferd uten ansikt – en filosofisk analyse av velferdsstaten. Oslo: Universitetsforlaget, 1998.
4. Hjukse AK. Den franske pensjonisten. Dagbladet Magasinet 10.5.2003.